

RAFAEL FERRER I BIGNÉ

ESCRITS VALENCIANS

INTRODUCCIÓ I EDICIÓ
RAFAEL ROCA

institutió
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació
[75anys]

BIBLIOTECA D'AUTORS VALENCIANS — 71

VALÈNCIA, 2023

Col·lecció fundada per

JOAN FUSTER

Dirigida per

ENRIC SÒRIA

Codirigida per

VICENT J. ESCARTÍ

Edició composta amb els tipus Optima Bold i Le Griffé StD per a la coberta, i Caslon 540 LT StD per a l'interior, impresa sobre paper Biblioprint extra blanc de 60 g/m²

© 2023, de l'edició i la introducció:

Rafael Roca Ricart

© 2023, d'aquesta edició:

Institució Alfons el Magnànim

Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació

Diputació de València

Corona, 36 — 46003 València

Telèfon: +34 963 883 169

magnanim@dival.es

www.alfonselmagnanim.net

ISBN: 978-84-1156-019-1

DL: V-2066-2023

Coberta creada per ARTS GRÀFIQUES SOLER

Disseny de la col·lecció: FÈLIX BELLA

Il·lustració de les guardes: RAFAEL FERRER I BIGNÉ.

FOTOGRAFIA DE HAUSER Y MENET-MADRID,

A FLORS D'ENQUANY (1897).

Maquetació: GRÀFIQUES VIMAR — PICANYA

Impressió: GRÁFICAS MARÍ MONTAÑANA — ALMÀSSERA

SUMARI

INTRODUCCIÓ 9

POESIES 49

A la religió 51

A Ausiàs March 53

A mon amic de Catalunya 57

Les tres germanes 58

La creuada dels poetes 64

Tirant a la joia 66

En llaor de la Verge dels Desamparats 79

Al Pirineu 80

A la Verge de Montserrat

(En l'àlbum del seu santuari) 83

A Mistral, amb motiu del seu brindis, en Avinyó,
«Per los poetes valencians» 84

En setembre 85

A Aparisi 86

En octubre 87

Novembre i desembre 88

Any nou. A ma filla 89

¡Víctor al rei!

A l'entrada de S. M. en València 90

Romanç històric 91

Cançó de l'arrosser 95

A Lo Rat Penat (Sonet estrambòtic) 97

A mon fill 98

Lo Rat Penat 99

Calendari de l'hortolà 103

A la sentida mort d'en Vicent Boix 105

A la baronessa de Cortes, reina dels Jocs Florals de València	106
A ma filleta Maria	107
A Calderón	109
Al lliri	110
A la reina de la festa en los Jocs Florals de 1881, D. ^a Isabel de la Cerda d'Andreu	111
En l'àlbum de la distingida senyoreta P. C. i E.	112
Elí, Elí, ¿Lamma sabachtaní?	113
Sonet que no és mentida	115
Nunc et semper	116
València del Cid	118
Carnestoltes	121
Lo cap i el cor	122

PROSES 123

En Tomàs Villarroya i Sanz	125
En Josep Bernat i Baldoví	137
En Pasqual Pérez i Rodríguez	151
Lo tres de març	155
Discurs llegit per lo president, D. Rafael Ferrer i Bigné, a l'inaugurar els treballs de la societat	
Lo Rat Penat de l'any 1881 a 1882	159

Introducció

UN ESCRIPTOR VUITCENTISTA

Al llarg dels seus cinquanta-sis anys de vida, Rafael Ferrer i Bigné (1836-1892) esdevingué un dels escriptors més actius i destacats de la segona meitat del vuit-cents valencià. I fou així que, malgrat el seu tarannà reservat i discret, portà a terme una de les aportacions lingüístiques i literàries més considerables de l'època. Fill d'una família benestant de la ciutat de València, la seua posició socialment acomodada li permeté, a un mateix temps, cuidar la seua escassa salut i gaudir d'una vida intel·lectualment agitada, dedicada a l'estudi i el conreu literari. D'aquesta manera, es llicencià en filosofia i en lleis en 1855 i 1861, respectivament. I, a banda de ser advocat i jurista, exercí com a periodista, erudit, traductor, dramaturg i poeta en valencià i en castellà.¹

Amb tot, les dues facetes que el distingeixen com un dels autors que realitzà una major aportació a la recuperació de la cultura i la identitat nostrades són les d'erudit i escriptor en valencià, que no ha sigut sinó en els darrers anys que han començat a ser estudiades.² Com a

1 Per a una aproximació a la vida i l'obra de Ferrer i Bigné, consulteu Millás (2019).

2 En aquest sentit, a banda del treball de Millás, vegeu

erudit —i, més concretament, com a historiador de la literatura—, la contribució de Ferrer es mostra com una de les més sòlides i contundents no tan sols de l'àmbit valencià, sinó de tot el territori catalanoparlant; i això malgrat que gran part de la seua obra quedà inèdita, com de seguida tindrem ocasió de comprovar. I com a escriptor en valencià, cal assenyalar que, si bé la seua lírica —que mai no agrupà, i ens ha arribat esparsa i, en part, inèdita— no assoleix el nivell ni les dimensions de les d'alguns dels seus coetanis, entre les trenta-cinc composicions que ens han pervingut se'n distingeixen algunes d'un notable simbolisme i qualitat, que el situen entre els poetes més destacables i meritoris del segle XIX valencià. I a això, encara caldria afegir-hi els textos en prosa valenciana que ens llegà, i que també són d'una significació remarcable.

Nascut el 12 de gener de 1836, Ferrer i Bigné pertany a la generació de Jacint Labaila, Eduard Escalante, Teodor Llorente, Vicent W. Querol, Fèlix Pizcueta i Josep Maria Torres (Sanchis Guarner, 1982). És a dir, al grup d'escriptors que encapçalaren, a l'inici de la dècada dels anys seixanta i sota l'influx d'autors catalans i mallorquins com ara Joaquim Rubió i Ors, Víctor Balaguer i Marià Aguiló, la branca valenciana de la Renaixença; tan limitada com vulguem, però real i eficaç a la fi. I per això mateix —per tímida o raquítica, com també ha sigut qualificada—,

Martí-Badia (2015) i els meus treballs en premsa titulats «Jaume I en un poema inèdit de Rafael Ferrer i Bigné (1876)» i «L'epistolari entre Rafael Ferrer i Bigné i Víctor Balaguer (1866-1883)».

més meritòria encara, ja que hagué de lluitar contra tot tipus d'obstacles i entrebancs polítics i socials: contra els diversos àmbits de poder que, començant per la universitat i acabant per la jerarquia eclesiàstica, no la desitjaven, ja que consideraven aquelles activitats lingüístiques i literàries com a culturalment supèrflues i políticament atemptatòries a la unitat d'Espanya.

Que siga ben avançat el segle XXI, cent trenta anys després de la seua defunció, quan hem començat a analitzar i ressituar la figura i l'aportació de Rafael Ferrer i Bigné dins de la seua època no és casual en absolut. Ens hi ha portat el coneixement de l'existència de l'arxiu personal de l'escriptor, que durant més de cent anys ha sigut curosament conservat i custodiat pels seus descendents, i que des de juny de 2019 es custodia a la Biblioteca Històrica de la Universitat de València. De fet, aquest fons documental representa, a hores d'ara, la millor eina per al coneixement d'un autor del qual, fins fa pocs anys, únicament disposàvem d'un exigu recull de textos i de tòpics. Això era tot.

Entre els documents més valuosos que conté l'arxiu familiar, i dels quals ha donat puntual notícia Jaime Millás a la biografia titulada *Memòria d'un poeta de la Renaixença*, sobreïxen una quarantena de cartes inèdites que l'escriptor rebé d'erudits i amics com ara Francesc Bartrina, Faustina Sáez de Melgar, Fèlix Pizcueta, Josep Martí Folguera i Francesc Pelai Briz. I que, juntament amb les que ell envià a personalitats literàries com ara Víctor Balaguer i Francesc Ubach i Vinyeta —i que es conserven a la Biblioteca Museu Víctor Balaguer i a la Biblioteca de Catalunya, respectivament—,

formen un interessantíssim epistolari que permet comprovar, entre altres coses, quina era la seua xarxa de relacions i contactes, tant a Madrid com a Catalunya.

D'altra banda, les cartes també confirmen que dos dels millors amics valencians de Ferrer i Bigné varen ser els periodistes i escriptors Fèlix Pizcueta —a qui tractà des de la infantesa— i Teodor Llorente, líder de la branca valenciana de la Renaixença (Llorente, 2013). Un intel·lectual, aquest darrer, a qui reconegué des d'adolescent com a mestre literari: l'hi va unir una llarga i intensa amistat que no només es desplegà en l'àmbit personal i intel·lectual, sinó també en el professional, ja que durant la dècada dels anys seixanta, Ferrer treballà com a crític literari i artístic a les redaccions de *La Opinión* i *Las Provincias*, els dos diaris que Llorente va dirigir; i, a més, també compartiren projectes i treballs de traducció literària i d'investigació cultural d'una certa entitat. No casualment, en novembre de 1888, quatre anys abans de morir, Ferrer confessava a Llorente que, «desde nuestras primeras intimidades, fuiste poderoso estímulo de mis dormidas aficiones literarias, y [te consideré] como censor y guía de los inexpertos ejercicios de mi natural actividad» (Ferrer, 1888: 233).

L'inici de la formació lletraferida de Ferrer i Bigné, que quedà orfe de pare als onze anys, remet als temps en què fou estudiant de batxillerat a les Escoles Pies de València, un centre educatiu que es convertí en la porta d'entrada del romanticisme europeu a la Ciutat del Túria, i el lloc on aquells jòvens gaudiren del mestratge d'intel·lectuals com ara Vicent Boix i Ricarte, Antoni Aparisi

i Guijarro i Pasqual Pérez i Rodríguez —que, d'aquesta manera, esdevingueren mentors de nombrosos membres de la primera generació de la Renaixença. Així mateix, Ferrer participà en les reunions de la societat literària La Estrella, que, essent adolescent, Querol creà a casa seua, i que, durant la segona part de la dècada dels cinquanta, aixoplugà un bon grapat d'estudiants amb vel·leïtats literàries (Guarner, 1976: 30-32).

POETA EN VALENCIÀ

Encara que, tal com ell mateix reconegué, el nostre autor començà a escriure els seus primers versos castellans al voltant de l'any 1854, és quasi segur que els poemes en valencià degueren arribar tres o quatre anys després. Actualment, només podem datar-los per aproximació. Però es dona la circumstància que podríem fer-ho amb exactitud, ja que, a la carta que adreçà a Francesc Ubach i Vinyeta el 13 de gener de 1868, Ferrer hi assegurava que li remetia dues composicions: «la primera i la darrera que he escrit en valencià». Ho feia perquè, prèviament, Ubach li havia demanat que col·laborara en el volum titulat *Trobadors novells*, un projecte editorial que estava dirigit per Francesc Pelai Briz i que sembla que finalment no arribà a rams de beneir (Panyella, 2013: 369-370). Dissortadament, però, d'aquelles dues poesies, tan sols se n'ha conservat la titulada «En llaor de la Verge dels Desamparats», que aleshores era «la darrera» de les de Ferrer. De «la primera», no se'n tenen notícies.

Siga com siga, la composició lírica en valencià més antiga que, manuscrita i inèdita, es conserva